

सव्य आङ्गिरसः। इन्द्रः। जगती, १०-११ त्रिष्टुप् ।

न्यू३षु वाचं प्र महे भरामहे गिर इन्द्राय सद्ने विवस्वतः।

नू चिद्धि रत्नं ससतामिवाविदन्न दुष्टुतिर्द्रविणोदेषु शस्यते ॥ १ ॥०५३ ॥०१

नि- नितराम्। सु वाचम्- मन्त्रम्। महे- महते देवाय। प्र- प्रकर्षेण। भरामहे- धारयामः। विवस्वतः- सेवकस्य। सद्ने- गृहे। इन्द्राय- ईश्वराय। गिरः- मन्त्रा उच्यन्ते। नि- क्षिप्रम्। चित्- एव। हि- खलु। ससतामिव रत्नम्- स्वपतामिव संपदम्। तमोमग्नभावेषु निहितमैश्वरं रमणीयसंपदम्। अविदत्- विन्दति। द्रविणोदेषु- संपदायकेषु। दुष्टुतिः- निन्दा। न शस्यते- नाभिधीयते ॥१॥

दुरो अश्वस्य दुर इन्द्र गोरसि दुरो यवस्य वसुन इन्स्पतिः।

शिक्षानरः प्रदिवो अकामकर्शनः सखा सखिभ्यस्तमिदं गृणीमसि ॥ १ ॥०५३ ॥०२

इन्द्र- परमेश्वर। त्वम्। अश्वस्य- प्राणस्य। अश्वः प्राणप्रतीकः श्रुतौ। दुरः- दाता। गोः- ज्ञानस्य। दुरः। यवस्य- अन्नस्य अन्नोपलक्षितभोगस्य वा। दुरः। वसुनः- चित्तवृत्तिस्तम्भकारकस्य। वसु- स्तम्भे। इन्- संपदः। पतिः- पालकः। शिक्षानरः- विद्याशिक्षकः। शिष्टाचारयुक्तो वा। आदर्शचरितयुक्तो वा। प्रदिवः- प्रकर्षज्योतिःस्वरूपः। अकामकर्शनः- कदापि कामैरनभिभूयमानः। इन्द्रियेशनशीलत्वात्। सखिभ्यः- अस्मभ्यम्। सखा- मित्रभूतः। तम्- तादृशं परमेश्वरं प्रति। इदम्- एतत् स्तोत्रम्। गृणीमसि- ब्रूमहे ॥२॥

शचीव इन्द्र पुरुकृद्युमत्तम् तवेदिदमभितश्चेकिते वसु।

अतः संगृभ्याभिभूत आ भर मा त्वायतो जरितुः काममूनयीः ॥ १ ॥०५३ ॥०३

द्युमत्तम- द्योतकतम । इन्द्र- ईशानशील । त्वम् । शचीवः- प्रज्ञावान् । शचीशब्दः प्रज्ञानामसु
पठितः । पुरुकृत्- बहुकृत् । तव- भवतः । इत्- एव । अभितः- परितः । इदम्- एषा । वसु- संपत् ।
चेकिते- इति ज्ञायते । अतः- तस्मात् । अभिभूते- भवता दस्यूनामभिभवनसमये । सं ऋग्भ्यः-
दस्युग्रस्तं भवदीयं वसु सम्यक् गृहीत्वा । आ भर- आहर । त्वायतः- भवदिच्छोः । जरितुः-
स्तोतुः । कामम्- इच्छाम् । मा उन्नयीः- मा परिहीनं कार्षीः ॥३ ॥

एभिद्युभिः सुमना एभिरिन्दुभिर्निरुन्धानो अमतिं गोभिरश्विना ।

इन्द्रेण दस्युं दुरयन्त इन्दुभिर्युतद्वेषसः समिषा रभेमहि ॥ १ ॥०५३ ॥०४

एभिः- एतैः । द्युभिः- ज्योतिर्भिः । एभिः । इन्दुभिः- हृदयक्लेदनकरैः रसैः । उन्दी क्लेदने । गोभिः-
ज्ञानैः । अश्विना- प्राणेशनशक्त्या । अमतिम्- अज्ञानम् । निरुन्धानः- निरोधं कुर्वन् । सुमनाः-
सुचित्तो भव । इन्द्रेण- परमेश्वरेण । इन्दुभिः- क्लेदनशीलैश्चित्तभावनैः । दस्युम्- चोरभावनाम् ।
दुरयन्तः- विनाशयन्तः । युतद्वेषसः- द्वेषरहिताः । इषा- भवदीयकामनया । सं रभेमहि- प्रसन्ना
भूयास्म । रभ राभस्ये ॥४ ॥

समिन्द्र राया समिषा रभेमहि सं वाजेभिः पुरुश्चन्द्रैरभिद्युभिः ।

सं देव्या प्रमत्या वीरशुष्मया गोअग्रयाश्वावत्या रभेमहि ॥ १ ॥०५३ ॥०५

इन्द्र- परमेश्वर । राया- दानयोग्यधनेन । इषा- भवदीयेच्छया । वाजेभिः- सुगतिभिः । वज गतौ ।
पुरुश्चन्द्रैः- प्रभूताह्लादकैः । अभिद्युभिः- अभितो ज्योतिर्भिः । गोअग्रया- चिद्रश्मिप्रधानया ।

अश्वावत्या- प्राणवत्या । वीरशुष्मया प्रमत्या देव्या- अज्ञाननाशनवीर्यबलसंपन्नप्रज्ञानदेवतया । सं
रभेमहि- प्रसन्ना भूयास्म ॥५॥

ते त्वा मदी अमदन्तानि वृष्ण्या ते सोमांसो वृत्रहत्येषु सत्पते।

यत्कारवे दश वृत्राण्यप्रति बर्हिष्मते नि सहस्राणि बर्हयः ॥ १ ॥०५३ ॥०६

सत्पते- सद्भूतचैतन्यपालक । ते । मदाः- आनन्दानुभवाः । वृष्णा- सेचकाः । सोमासः- रसाः ।
वृत्रहत्येषु- आत्मावरणशक्तिनाशेषु । त्वा । अमदन्त- अतर्पयन् । मदी तृप्तौ । कारवे-
भवत्परिचारकाय । दश वृत्राणि- बह्वावारकशक्तीः । अप्रति- विनाशितवान् । बर्हिष्मते-
महदुपासकाय । बर्हिःशब्दो महन्नामसु पठितः । नि- नितराम् । सहस्राणि- सहस्राणि
तपोविघ्नकराणि तमांसि । बर्हयः- नाशितवान् । बर्ह हिंसायाम् ॥६॥

युधा युधमुप घेदैषि धृष्णुया पुरा पुरं समिदं हंस्योजसा।

नम्या यदिन्द्र सख्या परावति निबर्हयो नमुचिं नाम मायिनम् ॥ १ ॥०५३ ॥०७

युधा- युद्धेन । युधम्- युद्धम् । उप इत् एषि- उपगच्छस्येव । पुरा- स्वदुर्गेण । इदं पुरम्- वृत्रदुर्गम् ।
ओजसा- बलेन । हंसि- नाशितवानसि । इन्द्र- ईश्वर । नम्या- प्रह्वीभूतेन । सख्या- भवन्मित्रभूतेन
उपासकेन । परावति- परस्मिन् स्थाने । नमुचिं नाम- नमुचिनामकम् । बन्धनात्मकम् । न मुञ्चतीति
नमुचिः । मायिनम्- मिथ्याज्ञानसंपन्नम् । निबर्हयः- नाशितवानसि ॥७॥

त्वं करञ्जमुत पर्णयं वधीस्तेजिष्ठयातिथिगवस्य वर्तनी।

त्वं शता वङ्गदस्याभिनत्पुरौऽनानुदः परिषूता ऋजिर्धना ॥ १ ॥०५३ ॥०८

उत- अपि च । अतिथिग्वस्य- अतिथिभिर्गम्यस्य उपासकस्य । अतिथिपूजनमप्युपासनाङ्गमेव ।
वर्तनी- मार्गे । ओजिष्ठया- तेजसा । पर्णयम्- पर्णानि परप्राप्तानि वस्तूनि याति प्राप्नोति तं चोरमिति
दयानन्दः । करञ्जम्- क्षेत्रारम् । किरति विक्षिपतीति करञ्ज इति दयानन्दः । कृ विक्षेपे । वधीः । त्वम् ।
ऋजिश्चना- आर्जवगतिना । परिषूतानि- परीतोऽवष्टब्धानि । वङ्गदस्य- कुटिलस्य । वङ्गन् वक्रान्
पदार्थान् ददातीति वङ्गद इति दयानन्दः । शता- बहूनि । पुरः- दुर्गाणि बन्धनानि । अभिनत्-
बिभेदिति ॥८॥

त्वमेताञ्जनराज्ञो द्विर्दशाबन्धुना सुश्रवसोपजग्मुषः ।

षष्टिं सहस्रा नवतिं नव श्रुतो नि चक्रेण रथ्या दुष्पदावृणक् ॥ १ ॥०५३ ॥०९

त्वम् । अबन्धुना- बन्धुरहितेन असहायेन । सुश्रवसा-
चिदाकाशस्थशोभनमन्त्रश्रवणशक्त्युपलक्षितानुभूतिग्रहणयोग्येनोपासकेन । उपजग्मुषः- संगतानि ।
एतान्- इमानि । द्विः- कर्मेन्द्रियज्ञानेन्द्रियरूपेण द्विधा विभक्तानि । रामो द्विर्नाभिभाषत इति यथा ।
दश जनराज्ञः- यत्कारवे दश वृत्राण्यप्रति बहिष्मते नि सहस्राणि बर्हय इति श्रुतेर्दश राजानो
दशावरणान्येव । कानि तानि भवितुमर्हन्ति । जनेषु द्योतकरूपेण स्थितानि जनरंजकानि दशेन्द्रियाणि
स्युः । एवेन्नु कं दशराज्ञे सुदासमित्यादिषु बह्वयः श्रुतयो दशैव दर्शयन्तीति कारणेनात्रापि दशैव ।
षष्टिं सहस्रा नवतिं नव- तेषां प्रणालीश्च । श्रुतः- बहुश्रुतः सन् । रथ्या चक्रेण- रथचक्रेण स्वायुधेन ।
दुष्पदा- दुष्प्रपदनेन । नि अवृणक्- न्यवर्जयः ॥९॥

त्वमाविथ सुश्रवसं तवोतिभिस्तव त्रामभिरिन्द्र तूर्वयाणम् ।

त्वमस्मै कुत्समतिथिग्वमायुं महे राज्ञे यूने अरन्धनायः ॥ १ ॥०५३ ॥१०

सुश्रवसम्- मन्त्रश्रवणसंपन्नम् । त्वं । तव ऊतिभिः- भवद्रक्षाभिः । आविथ- ररक्षिथ । इन्द्र ।
तूर्वयाणम्-वेगगमनम् । तव- भवतः । त्रामभिः- पालनशक्तिभिः । आविथ । त्वम् । अस्मै । महे-

महते । राज्ञे - वरुणाय सोमाय वा । कुत्सम्- कर्मशीलम् । कुत्सा एते हर्यश्वाय शूषमिति
श्रुतावेवमेव दृश्यते । अतिथिग्व- आतिथ्यधर्मसम्पान्नम् । आयुम्- उपासकं मनुष्यम् ।
अरन्धनायः- पक्वमकरोः । रघ हिंसासंराध्योः ॥१० ॥

य उद्वचीन्द्र देवगोपाः सखायस्ते शिवतमा असाम् ।

त्वां स्तोषाम् त्वया सुवीरा द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ॥ १ ॥०५३ ॥११

ये । उद्वचि- ऋचामुपरि । देवगोपाः- द्योतनपालकाः । सखायः- त्वन्मित्रभूताः । शिवतमाः-
मङ्गलतमाः । असाम- अभूम । ते वयम् । त्वया- भवता । सुवीराः- शोभनवीराः । प्रतरम्-
प्रकर्षतरम् । द्राघीय आयुः- दीर्घायुः । दधानाः- धारयन्तः । त्वाम्- भवन्तम् । स्तोषाम्-
स्तवाम् ॥११ ॥